

KASİDE-İ MASNÛ'A İLE BEDÎ'İYYE AYNI ŞEY MİDİR?

ARE KASIDE-İ MASNÛ'A AND BEDÎ'İYYE LITERALLY THE SAME?

İsmail GÜLEÇ*

ÖZET

Bediyye ve Kaside-i Masnua aynı anlama gelecek şekilde kullanılmakta, aralarında bir fark olmadığı şeklinde değerlendirmeler zaman zaman kimi eserlerde karşımıza çıkmaktadır. Biz bu çalışmamızda, kaside-i masnû'alar ile bedîyyelerin aynı şey olup olmadıklarını Sürurî ve Lamiî Çelebi'nin kasideleri üzerinden tartıştıktan sonra benzerliklerini ve farklılıklarını tespit etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Bediyye, Kaside-i Masnua

ABSTRACT

Bediyye ve Kaside-i Masnua are generally used as synonyms and in certain works we sometimes encounter with such judgements that there happen to be no difference between the two. Within this study, we are going to try to argue if they are the same and determine if there is any difference.

Keywords: Bediyye, Kaside-i Masnua

Veyis Değirmençay kasîde-i masnû'alarla ilgili çalışmalarında kaside-i masnû'a ile bedî'iyâtın aynı olduğunu ileri sürer. (1999; 2000: 7; 2006) Onun eserlerinden alıntı yapan kimi araştırmacılar da bu bilgiyi eserlerinde tekrar ederler. (Eren 2005: 27) Bu durum bize tartışılması gereken bir konu gibi gelmektedir.

Lügatte *örneği ve benzeri bulunmayan bir şeyi icât etmek, iş yapmak; ilk olmak, eşsiz ve benzersiz olmak* anlamındaki bed' kökünden türeyen bedî'i İslam âlimleri *bütûn unsurlarıyla âlemi yaratan ve benzeri bulunmayan Allah'ın güzel isimlerinden biri* olarak kabul ederler. (Yıldırım 1992: 319) Belâgat ilminin bir terimi olarak ise *meâni ve beyân kısımlarından sonra gelen manaya delâleti açık ve durumun gereğine uygun olan sözü lafız/ses ve mana yönlerinden güzelleştiren usul ve maharetlerden bahseden* ilmin adıdır. (Saraç 2006: 153) Bedîyyât ise konusu güzellik olan ilim, estetik anlamına gelmektedir. (Ayverdi 2006: 1/316)

Çalışmamızın konusu olarak bedîyyât, Hz. Peygamber'i metheden ve her beytinde en az bir bedî sanatın bulunduğu kasidelere verilen addır. Hz. Peygamber'i medheden bir çok kaside türü olmakla birlikte hepsine bedîyye denmemiş ve bedîyye olabilmesi için en az elli beyit olması, her bir beytin bir sanatı içermesi, basit bahrinde yazılması ve revî harfinin mim olması gibi şartlar aranmıştır. (Kılıç 1992: 323) Eren'e göre basit bahrinde olması ve revî harfinin mim olması yapısal teknik bir şart olmayıp alışlagelmiş tür özelliği kastettiğini söyledikten sonra tanımını biraz daha daraltır ve *Hz. Peygamber'in medhine dair nazm edilen, her beytinde en azından bir bedî sanatı ihtiva eden kasidelere verilen addır*. (Eren 2005: 25-26)

Ali b. Osman el-Erbilî'nin (ö. 1271-2) her bir beyti bir edebî sanata ayrılmış methiyesi, bedîyyât türünde yazılan ilk kaside olarak kabul edilmekle birlikte yaklaşık bir asır sonra Safiyuddin el-Hillî'nin (ö. 1349) yazdığı 45 beyitlik *el-Kâfiyetü'l-Bediyye fi'l-Medâihi'n-Nebeviyye* isimli kasidesi, üslup bakımından genellikle takip edilen örnek olmuştur. (Saraç 2004: 285)

Bedîyyât, edebi bir metin olarak dilbilimcilerin dikkatini çekerken, konusunun Hz. Peygamber olmasıyla da hadis ve siyer bilginlerinin çalışma alanına girerek daha geniş bir kitlenin konuyla ilgilenmesini sağlamıştır. Safiyuddin el-Hillî'den XIX. yüzyılın sonlarına kadar İslam dünyasında yüz kadar bediye nazmedilmiştir. (Kılıç 1992: 323) İran edebiyatında ise X. yüzyılda, Unsurî (ö. 1039) ile başlayan bediyye yazma geleneği XIX. yüzyıla kadar sürmüş ve sayıları yüze yaklaşmıştır. (Değirmençay 2000) XIV. yüzyıldan XIX. yüzyılın sonlarına kadar devam eden bediye yazma geleneği XX. yüzyıldan itibaren gerek dini hayat ile klasik ve edebî ilimlere olan ilginin azalması, gerekse sanat ve edebiyat anlayışındaki değişiklikler sebebiyle terkedilmiştir. (Kılıç 1992: 324)

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü.

Bediyyelerde yer alan edebî sanatları açıklama arzusu, bu tip kasideleri şerh geleneğinin teşekkül etmesine zemin hazırlamıştır. Açıklanmaya muhtaç bir metin olarak bediyyeler bizzat şairlerin kendileri tarafından şerh edildiği gibi farklı konularda çalışan alimler tarafından da şerh edilmiştir.¹ Bu şerhler edebî sanatların gelişmesini hızlandıran bir etken olmuştur. Müellifleri aynı zamanda birer İslam âlimi olan bu şerhler hem edebiyatın hem de İslam kültürünün ve peygamber sevgisinin geniş halk kitleleri arasında yayılmasına vesile olmuştur. Bediyyelerde işlenen sanat, beytin ilk anlam düzleminde görülmez, bir takım rumuzlarla ya buna işaret edilir veya hiç edilmeden bunun bulunması okuyucuya bırakılır. Bundan dolayı da kasideler her zaman şerhe ihtiyaç duyar. Osmanlı ilim ve kültür dünyasında bediyyât şerhi türünde eser veren tanınmış isimler ise Suyutî (ö. 1505) ve Abdülgânî en-Nablûsî'dir (ö. 1730). (Saraç 2004: 285)

Arap edebiyatında her bir beyti bir edebi sanata örnek olmak üzere şiir yazma geleneği oldukça eskilere kadar gitmektedir. Kaynaklarda *Ümmü Zer Hadisi*² olarak geçen Cahiliyye devrinde yaşayan on bir kadının kusur ve meziyetleriyle birlikte kocalarını birbirlerine anlatmasını hikaye eden ve klasik fasih Arapça ile söylenen bu hikayede otuz beş kadar edebi sanat yer almaktadır. (Kandemir 2012: 333) Bununla birlikte Araplarda bediyye yazma geleneğinin İran edebiyatından etkilenerek geliştiği de ifade edilmektedir. (Eren 2005: 37)

Bediyyeler sanatlarının adının zikredilip zikredilmemelerine göre iki gruba ayrılır. Bediyye-i mültezem adı verilen ilk gruptakilerde her sanatın adı, tevriye veya işaret yoluyla mutlaka belirtilir. Bediyye-i nâ-mültezem adı verilen gruptakilerde ise şair sanatları istediği şekilde getirir ve sadece her beytin bir edebi sanatı içermesiyle yetinir. (Değirmençay 2000: 7)

Edebî sanatların beyitlerde yer almasına göre bediyyeler üçe ayrılır.

1. Her beyti, bir ya da birkaç edebî sanata örnek olan ve tüm edebî sanatları kapsayanlar

2. Tüm beyitlerde aynı edebî sanata yer verilenler

¹ Belli başlı şerhlerin listesi için bk. Kılıç 1992.

² Bu hikayeyi Resulullah'ın Hz. Aişe'ye veya Hz. Aişe'nin Resulullah'a anlatması dolayısıyla en güvenilir hadis kitaplarında yer almaktadır. Bu hikâye Arap dili ve edebiyatı bakımından oldukça önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu hikayenin yer aldığı hadis bir çok dil ve hadis alimi tarafından şerh edilmiştir. (Kandemir 2012)

3. Her birkaç beyitte çeşitli bahir ve kafiyyede birkaç mısra veya beytin çıktığı ve onlarda edebî sanatların getirildiği tevşihât ve daireleri de içerenler (Değirmençay 2000: 7)

Kaside-i masnû'a ise sanatlı kaside demek olup örneklere baktığımızda her bir beyti bir edebi sanata örnek olarak verilen kasidelere verilen bir isimdir. Edebiyatımızda masnû' kaside yazma geleneği, İran edebiyatının aksine, pek yaygın değildir. Bununla birlikte kimi kitaplarda edebî sanatların manzum olarak anlatıldığını ve örnekler verildiğini görmekteyiz.

Tespit edebildiğimiz kadarı ile Türk edebiyatında masnû' kasideye benzeyen ilk metin Bedr-i Dilşâd'ın (XV. asır) II. Murad'a (ö. 1451) ithafen yazdığı *Murâdnâme*'sinde³ yer almaktadır. 51 başlık altında 51 bölüm olarak hazırlanan eserin 33. bölümü şiire ayrılmıştır. (Ceyhan 1997: 662-722) Şair burada aruz ve çeşitleri, kafiye ve kusurları, şairlik ve şiir hakkındaki görüşlerinin yanı sıra fenn-i şi'r başlığı altında edebi sanatları madde başı olarak sıralamıştır. (663-674) Bu özelliği bakımından bediyyata benzemekle birlikte birisi için yazılmamış olması, kaside formunda olmayışı, müstakil bir eser olmaması gibi nedenlerden dolayı bediyyat olarak kabul edilmemektedir.

Her bir beyti bir edebî beyte örnek olarak yazılan bir diğer eser Lâmi'î Çelebi'nin (ö. 1532) Fettâhî'nin aynı isimli alegorik eserini çevirerek II. Selim'e takdim ettiği (Kut 2003: 96) içinde manzum eserler de barındıran mensur eseri *Hüsn ü Dil*'in başlarında yer alan *Bedâyiü'l-Eş'âr* isimli kasidesidir. (Şenel 1988)

Üçüncü örnek ise Gelibolulu Muslihüddin Sürûrî'ye (1491-1561)⁴ aittir. XVI. asrın önemli müderris ve ediplerinden biri olan Sürûrî, Kanunî Sultan Süleyman (1526-1566) tarafından oğlu Şehzâde Mustafa'nın (ö. 1553) edebiyat hocalığına tayin edildikten sonra, Şehzâde'nin güvenini kazanmış, sırdaşı ve en yakın adamlarından birisi olmuştur. Amasya'da bulunduğu esnada, pek sevdiği talebesi ve arkadaşı Şehzâde Mustafa'nın iyi yetişmesi için çalışmış, onun adına kimi eserler te'lif ve tercüme etmiştir. Bunlardan biri de *Bahrü'l-Maârif* olup telif tarihi 1549'dur.

Bahrü'l-Maârif, Şeyh Ahmed el-Bardahî'nin *Câmiu'l-Envâi'l-Edebi'l-Fârisî* (telif 1502) isimli eserinden sonra (Saraç 2001: 26) Türkçe'de yazılan

³ *Murâdnâme*, Keykavus tarafından Farsça kaleme alınan *Kâbusnâme*'nin şerhli bir tercümesi olup nasihatname tarzında yazılmış bir eserdir. Mesnevi formunda yazılmış bu eserde bir devlet adamının ihtiyacı olan bilgiler bölümler halinde verilmektedir. (Ceyhan 1997)

⁴ Hakkında daha fazla bilgi için bk. Güleç 2001.

derli toplu ilk belâgat kitabı sayılmaktadır. (Çavuşoğlu 1986: 2)⁵ *Bahrü'l-Maârif*, Reşidüddin Vatvat'ın (ö. 1177) Farsça belagât kitaplarının en eskisi ve önemlisi sayılan *Hadâiku's-Sihr fî Dakâiki's-Şi'r* adlı eserinden özetlenerek tercüme edilmiştir. (Şafak 1991: 434) Sürûrî, bu eseri aslına sadık kalarak tercüme etmiş, edebî sanatın önce tanımını yaptıktan sonra sırayla Kuran'dan, hadislerden ve kelâm-ı kibârdan örnekler vermiştir. Bu örnekler kaynak metinden olduğu gibi alınmasının yanı sıra bazı maddelerde kısaltılarak verilmiştir. Kaynak metinde örnek olarak verilen iki beyitten sadece bir beytin alındığı da vakidir. Bazı maddelerde ise ilave örnekler verildiği görülmektedir.

Kaynak metinlerden aktarılan örneklere ilave olarak Türkçe örnek verilmemesinden kaynaklanan eksiklik bu bölümün sonuna ilave edilen Türkçe bir kaside ile giderilmiştir. Bu kaside eserin tercüme olmayan tek bölümüdür.⁶

Sürûrî'nin yazdığı masnu kaside, kitabın “*sanayî-i şî'riyye beyânındadır*” (22^a-43^a) başlıklı ikinci makalesinin sonunda (38^a-43^a) yer almaktadır. Aynı zamanda Şehzâde Mustafa medhiyesi de olan bu kasidenin her bir beyti kitapta tanımlanan bir edebî sanata örnek olmak üzere yazılmıştır.

Kaside-i Masnûaları bedî'îyye ile karşılaştırdığımızda şöyle bir tablo çıkmaktadır.

	Bedî'îyye	Kaside-i Masnûa
Bîçimi	Kaside	Kaside
Türü	Methiye	Methiye
Kim için	Hiz. Peygamber	Devlet adamı
Vezni	Basit (Müstef'ilün fâ'ilün müstef'ilün fâ'ilün). ⁷	Remel (Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

⁵ Mücahit Kaçar (2011: 213) ise belagat kitabı olmadığını ifade etmektedir. Sadık Yazar da (2011: 986) bu ve buna benzer eserlerin belagat kitabı olmadığını, ancak belagata dair konuların ele alındığı genel edebî eser olduklarını söyler. Yekta Saraç'a göre (2006^a), belâgatle ilgili yazılan eserler medreselerde okutulan ders kitapları ve medrese eğitiminden bağımsız olarak genel okur veya edebiyat muhipleri için yazılanlar olmak üzere iki farklı çizgide yol almaktadır. Ders kitabı olarak okutulmak üzere kaleme alınanlar Arapça iken diğerleri Türkçe telif edilmektedir. Sürûrî'nin eseri ise ikinci çizgide yer almaktadır. Aynı zamanda müderrislik de yapmış, belagatı gayet iyi bilen Sürûrî'nin bu eseri belagat konusunda yazılmış bir eserdir.

⁶ Kaside hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Güleç 2013.

⁷ Basit vezni Türk şiirinde sık karşılaştığımız vezinlerden değildir. (İpekten 1994)

Kafiyede revî harfî	mim	ra
Beyit sayısı	En az elli beyit olmalıdır.	40 ve 100 beyit

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde bedî'îyyât ile kaside-i masnûa arasında biçim ve tür konusunda benzerlik görülürken diğerlerinde farklılık olduğu görülür. Farklılıklardan ilki ve en önemlisi birinin Hz. Muhammed için yazılmış iken diğerinin bir devlet adamı için kaleme alınmış olmasıdır. Bu durum bedî'îyyeleri Hz. Peygamber için yazılan edebî tür ve biçimler arasına sokmakta ve diğerlerinden ayırmaktadır.

Sürûrî'nin haberdar olduğunu zannettiğimiz Lâmi'î Çelebi'nin kasidesi ile aralarında bir takım benzerlikler bulunmaktadır. Remel vezninde kaleme alınan her iki kasidenin isimleri de konularıyla ilgilidir. Her bir beytinin bir edebî sanata örnek olmasının yanı sıra Sultan Selim medhiyesi olması ve Farsça'dan tercüme edilen eserlerde yer alması bakımlarından da Sürûrî'nin kasidesi bir öncekine benzemektedir. Lâmi'î Çelebi'nin bu kasidesini Sürûrî'den önce yazılmış kaside-i masnua türündeki ilk eser olarak kabul edebiliriz.

	Lâmi'î Çelebi	Sürûrî
Türü	Methiye (Sultan Selim)	Methiye (Şehzâde Mustafa)
Bîçimi	Kaside	Kaside
Vezni	Remel (Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)	Remel (Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)
Kafiyede revî harfî	elif	ra
Beyit sayısı	39	100

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Lâmi'î Çelebi ile Sürûfî'nin kasideleri arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır.⁸ Şiirlere baktığımızda ise biçim, tür ile vezinleri arasında bir ortaklık söz konusu iken beyit sayılarında ciddi bir fark bulunmaktadır. Kafiye harflerinin farklı olması, kafiyenin ayırt edici bir özellik olmadığını göstermektedir. Bu durumda her iki kasidenin ortak özelliklerine bakarak kaside-i masnuaları şu şekilde tarif edebiliriz.

Konusu bir devlet büyüğünü övmek olan, her bir beyti bir edebi sanata örnek olarak kaside biçiminde, remel bahrinde kaleme alınan şiir.

Bütün bu açıklamalardan sonra sonuç olarak şunu söyleyebiliriz; bedîyyeler ile kaside-i masnûalar aynı şey değildir. Her ikisinin de her bir beyti bir edebi sanata örnek olması bakımından biçim olarak aynı olmakla birlikte bedîyyelerin Hz. Peygamber için söylenmiş şiirler bağlamında farklı bir tür olarak değerlendirilmesi gerektiği, kaside-i masnûaların ise sadece kaside biçiminin altında değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ayverdi, İlhan (2006). *Misalli* Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul: Kubbealtı.
- Ceyhan, Adem (1997). *Bedr-i Dilşâd'ın Murâdnâmesi*, Ankara: MEB.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1986). "Kaside", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II Divan Siiri*, S. 415-416-417, (Temmuz-Ağustos-Eylül) ss. 17-76.
- Değirmençay, Veyis (1999). "Mevlana Şemsüddin-i Berdei ve Masnu Kasidesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 13 (1999), s. 175.
- Değirmençay, Veyis (2000). *İran Edebiyatında Bedî'îyye veya Kaside-i Masnû'a*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Değirmençay, Veyis (2006). "Zahîr-i Fâyâbî'nin Masnû' Kasidesi", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, VI/20 (Kış 2006), s. 7-30.
- Eren, Cüneyt (2005). *Peygamberimize Adanmış Sözler: Bedîyyat*, İzmir: Sütun Yayınları.
- Güleç, İsmail (2001). "Gelibolulu Müslihüddin Sürûfî, Hayatı, Kişiliği, Eserleri ve Bahrü'l-Maârif İsimli Eseri" *The Ottoman Studies-Osmanlı Araştırmaları*, XXI, 211- 236.

- Güleç, İsmail (2013). *Sürûfî'nin Şehzâde Mustafa Mersiyesi yahut Kaside-i Masnua*, İstanbul: Kitabevi.
- İpekten, Haluk (1994). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kaçar, Mücahit (2011). "Türkçe Telif Edilmiş Bir Belagat Kitabı: Şerîfî'nin Hadikatül-Fünûn İsimli Eseri", *İÜ Türkiyat Mecmuası* 22, s. 211-238.
- Kandemir, M. Yaşar (2012). "Ümmü Zer Hadisi", *TDV İslam Ansiklopedisi* 42, İstanbul: TDV, 333-334.
- Kılıç, Hulusi (1992). "Bedîyyât", *TDV İslam Ansiklopedisi* 5, İstanbul: TDV, 323-324.
- Kut, Günay (2003). "Lâmi'î Çelebi", *TDV İslam Ansiklopedisi* 27, İstanbul: TDV.
- Saraç, M. A. Yekta (2004). "Selahaddin Uşşâkî'nin Belâgat ile İlgili Eseri ve Bu Eserdeki Edebî Terimler", *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. XXXI, s. 281-318.
- Saraç, Yekta (2006^a). "Şerhler", *Türk Edebiyatı Tarihi II*. ed. Talat Sait Halman vd, Ankara: Kültür Bakanlığı, 121-132.
- Saraç, Yekta (2006). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belagat*, 4. Bs., İstanbul: Gökkuşbu.
- Şafak, Yakup (1991) Sürûfî'nin Bahrü'l-Maârif'i ve Enîsü'l-Uşşâk ile Mukayesesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.
- Şenel, Abit (1988). Hüsni Dil Lâmi'î Çelebi (Mukayeseli Metin Neşri). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, Suat (1992). "Bedî'", *TDV İslam Ansiklopedisi* 5, İstanbul: TDV, 321-322.

⁸ Benzerlik sadece kasidelerde değil, şairleri arasında da vardır. Her iki şair de Nakşî tarikatına mensuptur. Bunun yanında her ikisinin de medrese eğitimi vardır ve hem âlim, hem şair, hem de mutasavvıftır.